Available online at http://jgu.garmian.edu.krd

Journal of University of Garmian

https://doi.org/10.24271/garmian.19622

کاریگەری ئاووهەوا لەسەر دابەشبوونی جوگرافی نەخۆشی ڕەبۆ لە پارێزگای سلێمانی

جەزا توفیق تالیب، شۆخان محەمەد ئەحمەد

زانکۆی سلێمانی ، کۆلێجی زانستەمرۆڤایەتیەکان، بەشی جوگرافیا

Article Info

Received: March , 2019
Revised:April,2019
Accepted: May ,2019

Keywords

ڕەبۆ، ئاووهەوا، سلێمانی، نەخۆشی

Corresponding Author

Shokhan_muhammad@yahoo.com

پوختە

ئاووهەوا بە ڕەگەزێکی گرنگ دادەنرێت کە کاردەکاتە سەرتەندروستی مرۆڤ، وەکو زانراوە زۆربەی ئەو ڤایرۆس و میکرۆبانەی کە دەبنە هۆی توشبوون بە نەخۆشیەکان پێویستیان بە بارودۆخێکی ئاووهەوای گونجاو هەیە بۆ گەشەکردن و بڵاوبونەوەیان لە پلەی گەرمی و شێ ئەمە سەرەڕای ڕۆڵی با لە گواستنەوەی ڤایرۆس و میکرۆبەکان لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

ئامانجی توێژینەوەکە بریتیە لە دیاریکردن و ڕونکردنەوەی کاریگەری شۆێن و کات کە دەبێتە هۆی گۆرانکاری ئاوهەوا بە پێی وەرز و شوێن جا ئەگەر گۆرانکاری ساڵانە یان وەرزانە یان مانگانە بن ،وە پەیوەندیان بە دابەشبوونی جوگرافی نەخۆشی ڕەبۆوە لە پارێزگای سلێمانیدا ، بۆ گەیشتن بەم ئامانجەش توێژەر پشتی بەستووە بە داتای ڕەگەزەکانی ئاووهەوا کە لە وێستگە کەشناسییەکانی ناوچەی لێکۆلینەوەکەدا تۆمار کراون هەروەها ئەو داتایانەی کە کۆکراونەتەوە لە نەخۆشخانە و مەڵبەند و سەنتەرە تەندروستیەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە لە ماوەی ساڵانی (2009-2015) وە پێی هەبوونی تۆماری توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ. بۆ جێبەجێکردنی توێژینەوەکە پشت بەستراوە بە بەکارهینانی شێوازی بڕی و شێوازی شیکرنەوەی زانستی هەروەها ژمارەیەک لە نەخشە و خشتە و شێوەی بەیانی تێدا بەکارهاتووە،وە لە کۆتایدا و بە پشت بەستن بە ئەنجامەکانی توێژینەوەکە چەند ڕاسپاردەیەک بەشێوەی خاڵ خراوەتە ڕوو

پێشەکی

لێکۆلینەوەکان پەیوەندی نێوان جوگرافیا و پزیشکیان ناساندووە بەشێوەیەکی بەربڵاو لە سی ساڵی ڕابردووی سەدەی بیستەمدا، کە تیایدا چارەسەری گوڕانکاریەکانی ڕەگەزەکانی ژینگە و کاریگەریان لەسەر تەندروستی مرۆڤ کردووە یان پەیوەندیان بە ژمارەیەک لەو نەخۆشیانەی کە توشی دەبێت، ئەم پەیوەندیە زانراوە لەسەدەی چوارەمی پێش زاینەوە کە زانای یونانی هیپوقرات (Hippocrates) باسی لە گۆڕانکاریە وەرزیەکانی ژمارەیەک نەخۆشی کردووە وە بۆی دەرکەوت ئەو ناوچانەی کە گۆڕانکاری خێرا و توند لە پلەی گەرمیاندا ڕوو نادات ئەو ناوچانە زیاتر تەندروستن بۆ مرۆڤ ،رێبازی

لێکۆلینەوی جوگرافی پشت دەبەستێت

بەشیکردنەوەی پەیوەندیە ئاڵوگۆرەکان لە نێوان گۆڕانکاریە مرۆی و سروشتیەکان. پارێزگای سلێمانی چەندین خەسڵەتی ژینگەیی جیاوازی هەیە جا ئەگەر ئەو خەسڵەتانە سروشتیبن کە گرنگترینیان ئاووهەوا و ڕەگەزەکانیەتی یان مرۆیبن کە لە گرنگترینیان دانیشتوان و چالاکیە جۆربەجۆرەکانیەتی کە ئەمەش کاریگەری خۆی هەیە لەسەرتەندروستی دانیشتوانەکەی.

هەندێ پرسیار هەن کە ڕێنوێنی ئێمەیان کردووە بۆ دەستنیشانکردنی کێشەی لێکۆلینەوەکە بەم شێوەیە-:

1. کاریگەری ڕەگەزە ئاووهەواییەکان لەسەر توشبوون بە نەخۆشی ڕەبۆ چیە لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا ؟

2.ئایا نکۆڵی لەوە دەکرێت کە ڕەگەزەکانی ئاووهەوا کاریگەریان هەیە لەسەر دابەشبوونی توشبوون بە نەخۆشی ڕەبۆ و تێکڕاکانیان لە پارێزگای سلێمانی

گریمانەی لێکۆڵینەوەکە:

1.حاڵەتەکانی توشبوون بە نەخۆشی ڕەبۆ لە لای دانیشتوانی پارێزگای سلێمانی بەشێوەیەکی کاریگەر پەیوەستە بە ڕەگەزەکانی ئاووهەواوە.

2.کاریگەری ڕەگەزەکانی ئاووهەوا جیاوازە لە دابەشبوونی نەخۆشی ڕەبۆ و تێکڕاکانی لە پارێزگای سلێمانیدا بە پێی جیاوازی ناوچەکە و ڕەگەزە ئاووهەواییە کاریگەرەکان.

ئامانجی ئەم توێژینەوەیە بریتیە لە دیاریکردن و ڕونکردنەوەی کاریگەری شوێن و کات کە دەبێتە هۆی گۆرانکاری ئاوهەوا بە پێی وەرز و شوێن و پەیوەندیان بە نەخۆشی ڕەبۆ وە جا ئەگەر گۆرانکاری ساڵانە یان وەرزانە یان مانگانە بن ، بۆ گەیشتن بەم ئامانجەش توێژەر پشتی بەستووە بە داتای ڕەگەزەکانی ئاووهەوا کە لە وێستگە کەشناسییەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا تۆمار کراون لە ماوەی ساڵانی (2015-2002) وەک لە پاشکۆی (1، 2، 3، 4،5)دا[1] دیارە، هەروەها ئەو داتایانەی کە کۆکراونەتەوە لە نەخۆشخانەو مەڵبەند و سەنتەرە تەندروستیەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە لە ماوەی ساڵانی (2015-2009) وە پێی هەبوونی تۆماری توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ. وەک لە پاشکۆی (6)دا دیارە، بە بەکارهێنانی شێوازی بڕی و شێوازی شیکرنەوەی زانستی. بە شێوازێک کە بتوانین کاریگەری شوێن دەربخەین.چونکە گومانی تێدانیە کە تێکڕای توشبوان بە نەخۆشی ڕەبۆ لە ناوچەیەک بۆ ناوچەیەکی دیکە دەگۆڕێت بە هۆی کۆمەڵێک هۆکارەوە کە لە دیارترینیان ڕەگەزەکانی ئاووهەوایە کە پەیوەستە بە گۆڕانی وەرزی لە پلەی گەرمی و شێ ڕێژەی و با و گەردەلولە خۆڵاویەکان و ڕەگەزەکانی دیکەی ئاووهەوا، بۆ ئەوەی بەوەش بگەین پابەندبوین بە ڕێگەی دابەشبوونی شوێنی بۆ ڕێژەی بڵاوبونەوەی نەخۆشیەکان بۆ هەر (10000) کەس لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا بۆ ئەنجامدانی بەراوردی تەندروستی بە پێی شوێن ئەمە جگە لە شیکردنەوەو لێکۆڵینەوەی هۆکارەکانی جیاوازی ساڵانە و وەرزانەو جیاوازی شوێنی بۆ ژمارەی توشبوان و ڕێژەی بڵاوبونەوەی نەخۆشی ڕەبۆ لە نێوان یەکەکانی بەڕێوەبردن لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا :

$$\text{ڕێژەی بڵاوبونەوەی نەخۆشیەکە} = \frac{\text{ژمارەی توشبووان}}{\text{ژمارە دانیشتوان}} \times 10000$$

دابەشبوونی ئەم نەخۆشیانە لەسەر ئاستی قەزاکان کراوە جگە لە ناحیەی بازیان کە لە قەزای سلێمانی جیاکراوەتەوە و وەک ناوچەیەکی سەربەخۆ وەرگیراوە ئەمەش بەهۆی هەبوونی ئاماری پێویست بە نەخۆشیەکە و بوونی وێستگەی کەشناسیی ئەمەجگە لە تایبەتمەندی ژینگەیی ناحیەکە. هەموو ئەمانەش دەمانگەیەنێتە دابەشبوونی جوگرافی حاڵەتەکانی توشبوون بە نەخۆشی ڕەبۆ و توشبووان و تێکڕای توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ لەسەر ئاستی ناوچە وەرگیراوەکان، وە ئەوەی لەبەرچاو دەگیرێت لە دابەشبوونی شوێنیدا بەکارهێنانی شێوازی ڕێژەی سەدی توشبووانە بەرامبەر بە سەرجەمی توشبوان و سەرجەمی ژمارەی دانیشتوانی هەر ناوچەیەک لە ساڵێکدا وەک لە خشتەی (3) دا دەردەکەوێت.

شوێن وسنوری ناوچەی لێکۆڵینەوەکە:

پارێزگای سلێمانی دەکەوێتە خۆهەڵاتی هەرێمی کوردستان و باکوری خۆرهەڵاتی عێراق. بەوە جیا دەکرێتەوە کە شوێنێکی جوگرافی گرنگ و زیندووی هەیە، لە خورهەڵات و باکوری خۆرهەڵات کۆماری ئیسلامی ئێرانە، لە باکوری خۆرئاوا پارێزگای هەولێرە، لە خۆرئاوا و باشوری خۆرئاوا پارێزگای کەرکوکە، لە باشورەوە قەزای خانەقینە ، ئەم دوو ناوچەی دوای سەر بە ئیدارەی گەرمیانە. نەخشەی (1) .

شوێنی ئەسترۆنۆمیەکەی دەکەوێتە نێوان بازنەی پانی و (57= - 34554 - 50= 36530) باکوور و هێڵەکانی درێژی (53= 44532 - 56= 46520) خۆرهەڵات. ڕوبەری ناوچەی لێکۆڵینەوەکە (9577.5) کیلۆمەتر دووجایە و لە ڕوی کارگێڕیەوە لە (6) قەزا پێکدێت وە ناحیەی بازیانیش وەک ناوچەیەکی سەربەخۆ وەرگیراوە، کە بریتین لە قەزاکانی (قەزای مەڵبەند**، پێنجوێن ، شاربازێر ، دوکان ، دەربەندیخان ، چەمچەماڵ ، ناحیەی بازیان)[2] هەروەها قەزاکانی(قەرەداغ ، شارەزوور ، سەیدسادق ، ماوەت ، ڕانیە ، پشدەر)[3] وەرنەگیراون بەهۆی نەبوونی وێستگەی کەشناسیی . نەخشەی (2). وە ژمارەی دانیشتوانەکەی بەگوێرەی پێشبینی گەشەی دانیشتوان لە ساڵی (2015) نزیکەی (1237828) کەس بووە، دانیشتوانی شار (1081563) کەس و دانیشتوانی لادێ و گوندەکان (156265) کەس بووە لە کۆی گشتی دانیشتوانەکەی.پاشکۆی 7

لێکۆلینەوەکانی پێشوو :-

1-The Journal of Tropical Geography 1959، " Environment Jin-bee ،" Disease in Tropical . Press Ltd. Singapore ،Malaya ،Grafsman .

2-. Critch Field ،Howward J. 1966، " General climatology " ed2 .New jersy ،Premntice . Inc .

[1] N.DMc Glashan, Medical Geography Techniques and Field Studies, Methuen & Co Ltd, London, 1972, P3

[2] هەرێمی کوردستانی عێراق، وەزارەتی پلاندانان، بەرێوەبەرایەتی ئاماری سلێمانی، بەشی سیستمی زانیاریە جوگرافییەکان، 2016 ، زانیاری بڵاونەکراوە

[3] ناحیەی قەرەداغ لە قەزای مەلبەند جیاکراوەتەوە گۆراوە بۆ قەزا بە پێی بڕیاری (423) لە بەرواری 2007/3/6 لە لایەن حکومەتی هەرێمەوە وە هەر بە هەمان بڕیار ناحیەی سەیدسادق لە قەزای شارەزوور جیاکراوەتەوەو گۆراوە بۆ قەزا.

3-. mather ،John R1974 ،"climatology : Fundamantals and Application " NewYourk er ،Mccraw-Hill Book company.

1. المظفر، محسن عبدالصاحب ،1979، التحليل المكاني لأمراض مستوطنة في العراق ، اطروحة دكتوراه منشورة، كلية الاداب ، جامعة بغداد.

3.الدليمي، مهدى حمد فرحان ،1990، اثر المناخ على صحة وراحة الانسان في العراق ،رسالة ماجستير، غ.م، كلية التربية، جامعة بغداد.

نەخشەی 1 شوێنی ناوچەی لێکۆلینەوەکە بەپێی هەرێمی کوردستان و عێراق

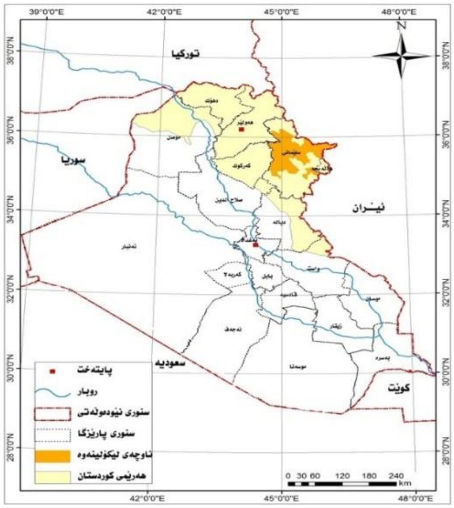

سەرچاوە کاری توێژەر بە پشتبەستن بە:

1- خلیل اسماعیل محمد، اقلیم کوردستان، دراسات في التکوین القومی للسکان،ط 3 ، 1999،ص13

2- حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی پلاندانان، بەرێوەبەرایەتی زانیاری و نەخشە سازی، بەشی G.I.S ، نەخشەی کارگێری پارێزگای سلێمانی،2016 .

نەخشەی 2وێستگە ئاووهەواییەکانی ناوچەی لێکۆلینەوەکە

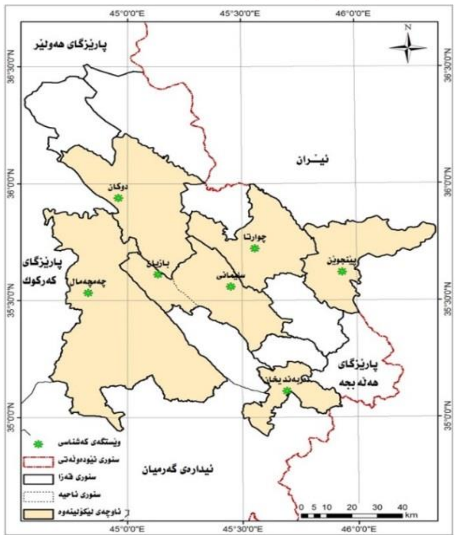

سەرچاوە:کاری توێژەر بە پشت بەستن بەپاشکۆی ژمارە 1 بۆ گەیشتن بە ئامانجی لیکۆلینەوەکە بەم شێوەیە دابەشمان کرد:

تەوەرەی یەکەم / جیاوازی کاتی لە دابەشبوونی نەخۆشی ڕەبۆ:

ڕەبۆ یەکێکە لە گرنگترین ئەو نەخۆشیانەی کە توشی کۆئەندامی هەناسە دەبێت کاریگەری بەردەوامی دەبێت لەسەر ژیانی نەخۆشەکەو توشی هەموو تەمەنە جیاوازەکان دەبێت لە منداڵ و گەنج و پیر. ناوە ئینگلیزیەکەی لە (Asthma) وە هاتووە کە لە زمانی یۆنانی کۆنەوە وەرگیراوە، ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێت لە کۆنترین نەخۆشییە زانراوەکانە[4] ، هەرچەندە پێناسەیەکی ورد و زانستی و گشتگیر نیە ئەمەش بەهۆی هەمەجۆری نیشانەکانی و جیاوازی حاڵەتەکانی لە نێوان توشبوانیدا، باشترین پێناسە بریتیە لەوەی جۆرە هەوکردنێکە تووشی ڕێڕەوەکانی هەناسەدان دەبێت و دەبێتە هۆی کرژبوونی بۆری و بۆریچکەکانی هەوا و زیادبوونی دەردراوە لینجەکان، لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی تەسکبوونەوە و دروستبوونی ڕێگرییەک بۆ جوڵە و هاتووچۆی هەوا بەناو سییەکاندا و سەرئەنجام کەمبوونەوە لە ڕێژەی ئەو هەوایەی کە بەناویدا تێپەڕدەبێت و پاشانیش هەناسە توندی[5] .

نەخۆشی ڕەبۆ ناوبەناو دەردەکەوێت لە شێوەی هەناسە توندی لە ماوەیەک بۆ ماوەیەکی دیکە کە لەوانەیە درێژ بێتەوە یان کورت بێت بەگوێرەی تەوژمی نەخۆشییەکەو بارودۆخی ژینگەیی شوێنەکە، وە هەناسە توندیەکەش بەزۆری لە کاتی هەناسەدانەوەیە بەڵام هەناسە وەرگرتن بێ کێشەیە، هۆکاری هەناسە توندیەکە لە حاڵەتی یەکەمدا دەگەڕێتەوە بۆ کرژبوونی ماسولکەکانی بۆری و بۆریچکە هەواییەکان و سیکڵدانۆچکە هەواییەکانی ناو سییەکان وە هەروەها نۆرەکردنی ڕەبۆ لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی کەشی ساردە هەربۆیە لە زستاندا زیاتر دوبارە دەبێتەوە بە تایبەت لەو ڕۆژانەی کە ڕێژەی شێ بەرزە یان لە ڕۆژە خۆڵاوییەکاندا کە ئەمە دواتر ڕوون دەبێتەوە.

هۆکاری توشبوون:

ناتوانرێت هۆکارێکی سەرەکی دابنرێت بۆ توشبوون بەم نەخۆشییە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ، چونکە هۆکارەکان چ ژینگەی بێت یان بۆماوەی بەیەکەوە کاریگەریان دەبێت، وە دەتوانین هۆکاری توشبوون بەم نەخۆشییە لە چەند خاڵێکدا کورت بکەینەوە:-

1-هۆکاری نەخۆشی: لەوانەیە ڕەبۆ دەربکەوێت لە ئەنجامی دوبارەبونەوەی توشبوون بە هەندێک نەخۆشی دیکە کە کاریگەری دەبێت لەسەر سییەکان لەوانەش هەڵئاوسانی سییەکان و ئەنفلۆنزا و کۆکەی کەڵەشێری هەوکردنی گلاندە لیمفییەکان.

---

[4] Drugs, Derk R. Bucklc, Development of Anti-asthma ,London U.K 1984 P9

[5] جۆن ئایرس، کۆمەڵەی بزیشکانی بەریتانی ڕێبەری پزیشکی بۆ خێزان (تەنگەنەفەسی)، وەرگێڕانی : بەرزان ئەمین محمد، خانەی چاپ و بلاوکردنەوەی چوارچرا، 2011،ل7

2-هۆکاری هەستیاری: وروژاندی هەستیاری کە لەسەر رووی لەش رووەدەدات و ئامادەی دەکات بۆ ئەوەی زیاتر هەستیار بێت ئەمەش بەهۆی چەند هۆکارێکەوەیە لەوانە بوونی تۆز و خۆڵ لە هەوادا کە دەبێتە هۆی زیاتر دوبارەبونەوەی نۆرەکانی تەنگەنەفەسی، هەروەها هەڵمژینی گازەکان و هەڵمی گازەکان و ئەو بۆنانەی دەبنە هۆی وروژاندن و کزانەوەی لینجە پەردەی ناوپۆشی ڕێڕەوەکانی هەناسەدان ئەمەش لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی کرژبوونی ماسولکە نەرمەکانی ناوپۆشی بۆری هەوا و سەرهەڵدانی ڕەبۆ[6].

3-هۆکاری ژینگەی: وەک خۆدانەبەر هەوای سارد و وشک یان زۆر شێدار، هەر بۆیە لە وەرزی زستاندا نۆرەکانی ڕەبۆ زیاتر دوبارە دەبێتەوە ئەمە جگە لە هۆکاری وەرچەرخان و گۆڕانی لە ناکاوی کەش کە دەبێتە هۆی زیادبوونی نۆرەکانی لە ماوەی (24) کاتژمێردا بەهۆی گۆڕانی لە ناکاو لە بەرزبوونەوە و نزمبونەوەی پلەی گەرمی و هەروەها سەرمابوون دوای مانەوە لە شوێنێکی گەرم و شێداردا[7]

زیادبوونی بڕی تۆز و خوڵ و وەرزی دوبارەبونەوەی خۆڵبارین بەهۆی گۆڕانی ئاووهەواوە دەبێتە هۆی زیاتر بڵاوبونەوەی نەخۆشییەکە هەروەک وەرزی بەهار و هاوینی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە کە ئەمەش لە دوایدا روون دەبێتەوە. چالاکیە مرۆیەکان دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ڕێژەی پیسبوونی هەوا و هەڵمژینی ئەو دەنکۆڵە خۆڵ و تۆز و پیسکەرانەی کە هەواکە هەڵیگرتووە لە کاتی هەناسە وەرگرتن بۆ ناو سیپەکان ئەمەش هۆکارێکە بۆ سەرهەڵدانی نەخۆشی تەنگەنەفەسی، وە کاریگەری ئەم دەنکۆڵانە مەترسیدارتر دەبێت بە تایبەتی لە شارە قەرەباڵخ و نزیکە بیابانەکان و شارە پیشەسازییەکان.

نیشانەکانی

نیشانەکان لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر دەگۆڕێت، وە لە گرنگترینیشیان بریتیە لە کۆکە، بوونی خیزە خیزێک لەسەر سنگ[8]، هەناسە توندی، ڕەقبوونی ماسولکەکانی مل، خێرای لێدانی دڵ، ئارەقکردنەوە و بوونی ئازارێک لەسەر سنگ .ئەم نەخۆشییە دەبێتە هۆی گرانی هەناسەدان بەهۆی ئەم سێ هۆکارەی خوارەوە-:

1-کرژبوونی ماسولکەکانی دەوری ڕێڕەوی هەناسە کە وای لێدەکات تەسک بێتەوە.

2-هەڵئاوسان و هەوکردنی سیپەکان و ناوپۆشی بۆریچکەکانی هەوا.

3-دەردانی دەردراوە لینجەکان و کۆبونەوەیان لە ناو بۆریچکەکانی هەوا دەبێتە هۆی تەسکبونەوەیان.

تێکڕای توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ بەهۆی چەند هۆکارێکەوەیە کە هەموبان بەیەکەوە دەبنە هۆی سەرهەڵدانی نەخۆشییەکە ئەگەر جیاوازیش هەبێت لە پلەی کاریگەریان لەسەر دانیشتوانی ناوچەکە وەک بارودۆخی ئاووهەواو ئاستی ئابوری کۆمەڵایەتی و ژینگەی نیشتەجێبوون ئەمە جگە لە پیشەی ئەو کەسانەی کە توشبوون بە نەخۆشیەکە.لە گرنگترین هۆکارەئاووهەوایەکان کە دەبێتە هۆی توشبوون بە ڕەبۆ یان دووبارەبونەوەی نۆبەکانی بریتییە لە ڕوبەڕوبوونەوەی کەشی سارد بە تایبەت لەو ڕۆژانەی کە ڕێژەی شێیان بەرزە، هەروەک وەرزی زستانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە. هەروەها هەڵمژینی تۆز و خۆڵ یان تۆزی دەنکە هەڵاڵە و ئەو بۆنانەی دەبنە هۆی هەستیاری و کزانەوەی لینجە پەردەی ناوپۆشی ڕێڕەوەکانی هەناسەدان و سەرهەڵدانەوەی نۆبەکانی ڕەبۆ ئەم هۆکارانەش لە وەرزی بەهاری ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا دەبینرێت . ئەمە جگە لە هۆکاری ژینگەی بە تایبەت پیسبوونی هەوا.

لە خشتەی (1) و شێوەی (1) جیاوازی ساڵانەی ژمارەی توشبووان لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا دەردەکەوێت لەو ماوەیەی کە لێکۆڵینەوەکەی تێدا ئەنجامدراوە، کە دەبینین ژمارەی توشبووان لە ساڵی (2009) دەگاتە (4021) توشبوو ئەمەش کەمترین ژمارەیە، پاشان بەشێوەیەکی هێواش دەستی بە بەرزبونەوە کردوە تا دەگاتە ساڵی (2014) وەک لە شێوەی (1) دەردەکەوێت زۆر بە خێرای زیاد دەکات وە لە ساڵی (2015) ژمارەی توشبووانی زۆر بەرزدەبێتەوەو دەگاتە (12201) توشبوو کە بەرزترین ژمارەی توشبووانە ئەمەش بەهۆی بەرزبونەوەی ژمارەی ڕۆژە خۆڵاویەکان لەچاو ساڵەکانی پێشتر، وەک لە بەراورد کردنی هەردوو ماوەی (1994-2004) و (2005-2015)دا دیارەلە پاشکۆی (5) سەرجەمی دوبارەبونەوەی هەر سێ کۆدەکەی خۆڵبارین لە (108،18) ڕۆژەوە زیادی کردووە بۆ (169،18) ڕۆژ واتە بە ڕێژەی (56،387)% زیادی کردووە.

خشتەی 1

جیاوازی مانگانەو ساڵانە بۆ ژمارەی تۆشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا

مانگ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	تێکڕا
کانون2	368	437	730	775	703	902	1191	729.429
شوبات	298	291	668	466	645	820	938	589.429
ئازار	316	347	477	492	942	929	1251	679.143
نیسان	513	622	884	1013	1071	1063	1146	901.714
مایس	654	610	685	947	911	912	1260	854.143
حوزەیران	458	552	513	816	825	824	1083	724.429
تەموز	348	321	273	393	643	772	623	481.857
ئاب	178	368	192	262	401	883	549	404.714
ئەیلول	219	325	259	284	480	919	776	466
تشرین1	163	346	256	465	524	915	764	490.429
تشرین2	246	299	344	453	486	1291	1081	600
کانون1	260	312	310	495	767	1351	1539	719.143
سەرجەم	4021	4830	5591	6861	8398	11581	12201	7640.43

[6] امین غالب رويحة، الربو اسبابه و علاجه ، مكتبة النهضة، بغداد، 1987، ص13-16

[7] J.R.Mather, Climatology, New York Mccraw, Hill Book company, 1974, P264

[8] Lina S Hameed,The Effect of Environmental Exposure to Tobacco Smoke on a Group Of Asthmatic Children Age 6-12 Years in Mosul City, Mosul University, 2007, P12

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە: حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی تەندروستی، بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی سلێمانی ، بەڕێوەبەرایەتی تەندروستی چەمچەماڵ ، بەڕێوەبەرایەتی تەندروستی دەربەندیخان

شێوەی 1

جیاوازی ساڵانە بۆ ژمارەی تۆشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا

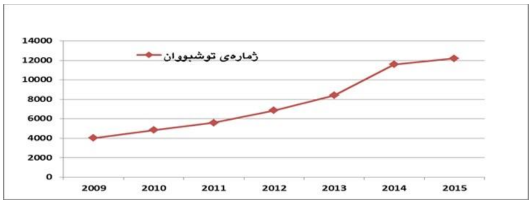

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی ژمارە 1

خشتەی 2

ڕێژەی سەدی زیادبوونی نەخۆشی ڕەبۆ لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکە

2010	2011	2012	2013	2014	2015
20.119	15.775	22.715	22.402	37.902	5.353

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی ژمارە 1

له خشتەی (3) جیاوازی مانگانە و وەرزانە دەردەکەوێت لە تێکرای ژمارەی توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ لەسەرجەم بەشە جیاوازەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا کە دەبینین بەرزترین ڕێژەو ژمارەی توشبووان لەهەرسێ ناوچەی(سلێمانی ، دوکان ، بازیان) دەکەوێتە مانگی نیسانەوە کە بەتێکرای دەگاتە (601.29 ، 59.42 ، 51.857) توشبوو بە ڕێژەی (11.78 ، 14.612 ، 13.219)%ی سەرجەمی توشبووان و (0.0784 ، 0.0892 ، 0.129)%ی سەرجەمی ژمارەی دانیشتوانی هەرسێ ناوچەکە یەک لە دوای یەک، لە هەردوو قەزای (چەمچەماڵ ، دەربەندیخان) بەرزترین تێکرای ژمارەی توشبووان دەکەوێتە مانگی مایسەوە کە بە تێکرای دەگاتە (130.86 ، 33.429) توشبوو کە ئەمەش دەکاتە (12.779 ، 10.56)% ی سەرجەمی ژمارەی توشبووان و (0.0848 ، 0.0731)%ی سەرجەمی ژمارەی دانیشتوانی هەردوو قەزاکە بەدوای یەکدا، بەڵام لە قەزای پێنجوێن بەرزترین تێکرای ژمارەی توشبووان دەکەوێتە مانگی کانوونی دووەمەوە کە بریتیە لە (59.5) توشبوو وە (13.142)% ی سەرجەمی ژمارەی توشبووان و (0.136)%ی ژماری دانیشتوان، وە هەروەها لە قەزای چوارتا دەکەوێتە مانگی کانوونی یەکەمەوە ئەویش بریتیە لە (16.75) توشبوو کە دەکاتە (12.45)% ی ژمارەی توشبووان و (0.0769)% ی ژمارەی دانیشتوان.

خشتەی 3تێکرا و ڕێژەی مانگانە و وەرزانە و ساڵانەو ڕێژەی بڵاوبونەوە بۆ ژمارەی توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ لە ماوەی ساڵانی (2009-2015) لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا

قەزاکان	وەرزی زستان: کانون2	شوبات	ئازار	سەرجەم	وەرزی بەهار: نیسان	مایس	حوزەیران	سەرجەم	وەرزی هاوین: تەموز	ئاب	ئەیلول	سەرجەم	وەرزی پاییز: تشرین1	تشرین2	کانون1	سەرجەم	سەرجەمی ساڵانە	ڕێژەی بلاوبونەوە
سلێمانی (2009-2015)	458.1	359.1	429.3	1246.6	601.3	568.3	504.6	1674.1	347.3	278.4	330.7	956.4	331.4	411.1	483.4	1226	5103.1	66.559
ڕێژەی سەدی لە کۆی توشبووان	9.0	7.0	8.4	24.4	11.8	11.1	9.9	32.8	6.8	5.5	6.5	18.7	6.5	8.1	9.5	24.0	100%	
ڕێژەی سەدی لە کۆی دانیشتوان	0.06	0.05	0.06	0.16	0.08	0.07	0.07	0.22	0.05	0.04	0.04	0.12	0.04	0.05	0.06	0.16	0.67%	
چەمچەماڵ (2009-2015)	93.6	82.9	94.9	271.3	124.9	130.9	106.1	361.9	64.4	48.3	52.1	164.9	60.6	75.7	89.7	226	1024	66.36
ڕێژەی سەدی لە کۆی توشبووان	9.1	8.1	9.3	26.5	12.2	12.8	10.4	35.3	6.3	4.7	5.1	16.1	5.9	7.4	8.8	22.1	100%	
ڕێژەی سەدی لە کۆی دانیشتوان	0.06	0.05	0.06	0.18	0.08	0.08	0.07	0.23	0.04	0.03	0.03	0.11	0.04	0.05	0.06	0.15	0.66%	
دوکان (2009-2015)	35.3	30.3	50.4	116.0	59.4	53.4	32.4	145.3	22.1	20.4	23.4	66.0	27.4	22.3	29.7	79.4	406.71	61.045
ڕێژەی سەدی لە کۆی توشبووان	8.7	7.4	12.4	28.5	14.6	13.1	8.0	35.7	5.4	5.0	5.8	16.2	6.7	5.5	7.3	19.5	100%	
ڕێژەی سەدی لە کۆی دانیشتوان	0.05	0.05	0.08	0.17	0.09	0.08	0.05	0.22	0.03	0.03	0.04	0.10	0.04	0.03	0.04	0.12	0.61	
دەربەندیخان (2009-2015)	30.6	26.6	28.3	85.4	31.1	33.4	27.3	91.9	21.0	19.3	20.1	60.4	24.3	26.1	28.4	78.9	316.57	69.194
ڕێژەی سەدی لە کۆی توشبووان	9.7	8.4	8.9	27.0	9.8	10.6	8.6	29.0	6.6	6.1	6.4	19.1	7.7	8.3	9.0	24.9	100%	
ڕێژەی سەدی لە کۆی دانیشتوان	0.07	0.06	0.06	0.19	0.07	0.07	0.06	0.20	0.05	0.04	0.04	0.13	0.05	0.06	0.06	0.17	0.69%	

تەواوکەری خشتەی (3)

قەزاکان	وەرزی زستان: کانون2	شوبات	ئازار	سەرجەم	وەرزی بەهار: نیسان	مایس	حوزەیران	سەرجەم	وەرزی هاوین: تەموز	ئاب	ئەیلول	سەرجەم	وەرزی پاییز: تشرین1	تشرین2	کانون1	سەرجەم	سەرجەمی ساڵانە	ڕێژەی بلاوبونەوە *
پێنجوێن (2012-2015)	59.5	45.8	39.3	144.5	49.0	38.5	27.0	114.5	21.3	25.3	23.0	69.5	28.8	37.8	57.8	124.3	452.8	103.56
ڕێژەی سەدی لە کۆی توشبووان	13.1	10.1	8.7	31.9	10.8	8.5	6.0	25.3	4.7	5.6	5.1	15.4	6.4	8.3	12.8	27.5	100%	
ڕێژەی سەدی لە کۆی دانیشتوان	0.14	0.10	0.09	0.33	0.11	0.09	0.06	0.26	0.05	0.06	0.05	0.16	0.07	0.09	0.13	0.28	1.04	
بازیان (2009-2015)	47.6	39.7	37.7	125.0	51.9	42.4	30.6	124.9	14.1	19.6	19.1	52.9	22.6	29.1	37.9	89.6	392.3	97.591
ڕێژەی سەدی لە کۆی توشبووان	12.1	10.1	9.6	31.9	13.2	10.8	7.8	31.8	3.6	5.0	4.9	13.5	5.8	7.4	9.7	22.8	100%	
ڕێژەی سەدی لە کۆی دانیشتوان	0.12	0.10	0.09	0.31	0.13	0.11	0.08	0.31	0.04	0.05	0.05	0.13	0.06	0.07	0.09	0.22	0.98	
چوارتا (2012-2015)	15.5	13.3	11.0	39.8	13.0	10.5	7.3	30.8	6.0	7.0	6.5	19.5	7.8	10.0	16.8	34.5	124.5	61.74
ڕێژەی سەدی لە کۆی توشبووان	12.4	10.6	8.8	31.9	10.4	8.4	5.8	24.7	4.8	5.6	5.2	15.7	6.2	8.0	13.5	27.7	100%	
ڕێژەی سەدی لە کۆی دانیشتوان	0.08	0.07	0.05	0.20	0.06	0.05	0.04	0.15	0.03	0.03	0.03	0.10	0.04	0.05	0.08	0.17	0.62	

ڕێژەی بڵاوبونەوە بریتییە لە ژمارەی توشبووان بۆ هەر (10)هەزار کەس لە دانیشتوان بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە ل4

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە: حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی تەندروستی، بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی سلێمانی ، بەڕێوەبەرایەتی تەندروستی چەمچەماڵ ، بەڕێوەبەرایەتی تەندروستی دەربەندیخان

وەک لە خشتەی (3) دەردەکەوێت جیاوازی وەرزی هەیە لە تێکرای ژمارە توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ لە بەشە جیاوازەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا بە جۆرێک بەرزترین ڕێژەو ژمارەی توشبووان دەکەوێتە هەردوو وەرزی بەهار و زستانەوە، لە قەزاکانی (سلێمانی ، چەمچەماڵ ، دوکان، دەربەندیخان) بەرزترین تێکرای ژمارەی توشبووان دەکەوێتە وەرزی بەهارەوە کە دەگاتە (1674.1 ، 361.86 ، 145.3، 91.86) توشبوو بە ڕێژەی (32.806 ، 35.338 ، 35.726، 29.017)% ی ژمارەی توشبووان و (0.218 ، 0.234 ، 0.218 ، 0.2008) % ی ژمارەی دانیشتوانی هەرچوار قەزاکە یەک لە دوای یەک ئەمەش لەبەرئەوەی لەم ناوچانە پلەی گەرمی زۆر دانابەزێت بە بەراورد بە ناوچەکانی دیکە هەربۆیە کاریگەری زۆربونی تۆزی دەنکە هەڵالە زیاترە بە تایبەتی ئەگەر خێرای باش کەم نەبێت وەک لە پاشکۆی (2) دا دیارە کە دەبێتە هۆی گواستنەوەی تۆزی دەنکە هەڵالەکان بۆ شوێنی دوورتر ئەمە جگە لە کاریگەری خۆڵبارین و بەرزبونەوەی ژمارەی ڕۆژە خۆڵاویەکان لەم وەرزەدا بە بەراورد بە هەموو وەرزەکانی دیکە وەک لە پاشکۆی (5) دەردەکەوێت. بەڵام لە قەزای پێنجوێن و چوارتا و ناحیەی بازیان بەرزترین ڕێژەو ژمارە توشبووان دەکەوێتە وەرزی زستانەوە کە تێکراکەی دەگاتە (144.5 ، 39.75 ، 125) وە بەڕێژەی (31.916 ، 31.927 ، 31.863)%ی ژمارەی توشبووان و (0.33 ، 0.197 ، 0.31)%

ژمارەی دانیشتووان ئەمەش بەهۆی زۆر دابەزینی پلەی گەرمی لەوەرزی زستانی ئەم ناوچانەدا بە بەراورد بە ناوچەکانی دیکە کە هۆکارە بۆ سەرهەڵدانی نەخۆشیەکانی دیکەی کۆئەندامی هەناسە و سەرئەنجامیش دوبارەبوونەوەی نۆبەکانی ڕەبۆ. لە خشتەی (3) و شێوەی (3) دەردەکەوێت لە قەزای سلێمانی تێکرای ژمارەی توشبووان لە مانگی کانونی دووەمدا دەگاتە (458،143) توشبوو پاشان لە هەردوو مانگی (نیسان ، مایس) بەرزدەبێتەوە دەگاتە (601،286 ، 568،286) توشبوو پاشان ژمارەکە نزمدەبێتەوە بۆ (278،429) توشبوو لە مانگی (ئاب)دا پاشان دەستدەکاتەوە بە بەرزبونەوە تاوەکودەگاتە مانگی کانوونی یەکەم کە تێکرای ژمارەی توشبووانی ئەم مانگە بەرزدەبێتەوە بۆ (483،429) توشبوو.

لە ناکاو بەرزبوونەوەی بڕی تۆزی باریوو لەوەرزی بەهاردا کە ڕێژەکەی زیاترە بە بەراورد بە وەرزی زستان بە بڕی (51.64)% وەک لە پاشکۆی (5) لە ماوەی (2005-2015)دا دەردەکەوێت، ئەم بەرزبونەوەیەش لە بڕی خۆڵبارین و تۆزی دەنکە هەڵاڵەدا دەبێتە هۆی بەرزبونەوەی ژمارەی توشبووان بە نەخۆشیەکە لە وەرزی بەهاردا کە بەڕێژەی (34،293)% ژمارەی توشبووان لەم وەرزەدا زیاترە لە وەرزی زستان چونکە پەیوەندیەکی ڕاستەوانە هەیە لە نێوان ژمارەی ڕۆژە خۆڵاویەکان و بەرزبونەوەی حالەتەکانی توشبوون بە ڕەبۆ یان دوبارەبونەوەی نۆبەکانی ڕەبۆ. بۆ زیاتر ڕونکردنەوەی ئەو پەیوەندیەی نێوان خۆڵبارین و تۆزی دەنکە هەڵاڵە لەگەڵ بەرزبونەوەی حاڵەتی توشبووان یان دوبارەبونەوەی نۆبەکانی ڕەبۆ لە خشتەی ژمارە (3) دەبینین تێکرای ژمارەی توشبووان بە ڕەبۆ لە قەزای سلێمانی و لە هەردوو مانگی نیسان و مایسدا بەشێوەیەکی لەپڕو خێرا بەرزدەبێتەوە و دەگاتە ئەوپەڕی کە (601.286 ، 568.286) توشبووە بۆ هەردوو مانگەکە بە دوای یەکدا، ئەمە جگە لە بەرزبونەوەی خێرای با لەم مانگانەدا کە دەگاتە (2.81 ،2.67) م/چرکە وەک لە پاشکۆی (2) دیارە کە بەهۆی حاڵەتی ناجێگیری هەواو دروستبوونی کێژەلوکەی هەواییەوە دەبێت.

تەوەرەی دووەم / جیاوازی شوێنی لە دابەشبوونی نەخۆشی ڕەبۆ:

لەهەردوو شێوەی (2) و (3) ڕێژە و ژمارەی توشبووان زۆر بە ڕوونی دەردەکەوێت کە ژمارەی توشبووان لە مانگی کانوونی دووەمدا لە قەزاکانی (سلێمانی ، دوکان) و ناحیەی بازیان بەرزدەبێتەوە بۆ (458.143 ، 35.285 ، 51.857) توشبوو بۆ هەرسێ ناوچەکە پاشان بە هێواشی دەست دەکاتەوە بە دابەزین تا دەگاتە نزمترین ئاستی خۆی کە دەگاتە (278.428 ، 20.428) توشبوو لە مانگی ئابدا بۆ هەردوو قەزای سلێمانی و دوکان وە (14.142) توشبوو لە مانگی تەموزدا لە ناحیەی بازیان پاشانیش چەماوەی توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ بەهۆی دابەزینی پلەی گەرمیەوە دەست دەکاتەوە بە بەرزبونەوە تا دەگاتەوە مانگی کانوونی یەکەم کە تێکرای توشبووان تیایدا بۆ هەرسێ ناوچەکە دەگاتە (483،429 ، 29.714 ، 37.857) توشبوو بەدوای یەکدا، وە لەهەردوو قەزای (چەمچەماڵ ، دەربەندیخان) تێکرای ژمارەی توشبووان لە مانگی کانوونی دووەم بەرزدەبێتەوەو دەگاتە (93،6 ، 30.571) توشبوو بەدوای یەکدا پاشان چەماوەکە بەهێواشی دادەبەزێت لە مانگی شوباتدا و پاشانیش لە مانگەکانی (ئازار ، نیسان ، مایس) دا دەست دەکاتەوە بە بەرزبوونەوەو تا دەگاتە بەرزترین ئاستی خۆی لە مانگی مایسدا کە دەگاتە (130،857 ، 33،428) توشبوو بەدوای یەکدا بۆ هەردوو قەزاکە پاشانیش جارێکی دیکە چەماوەکە دەست دەکاتەوە بە دابەزین لە مانگەکانی (حوزەیران ، تەمووز ، ئاب) تاوەکو دەگاتەوە نزمترین ئاستی خۆی لە مانگی ئابدا کە دەگاتە (48،285 ، 19،285) توشبوو بۆ هەردوو قەزاکە پاشانیش چەماوەکە بەهۆی دابەزینی پلەی گەرمیەوە بەهێواشی دەست دەکاتەوە بە بەرزبوونەوە تا دەگاتە مانگی کانوونی یەکەم کە ژمارەی توشبووانی (89،714 ، 28،428) توشبووە بۆ هەردوو قەزاکە بەدوای یەکدا.

چەماوەی توشبووان لەهەردوو قەزای پێنجوێن و چوارتا تاڕادەیەکی زۆر چونیەکن، کە ژمارەی توشبووان تیایدا لە مانگی کانوونی دووەم دا بەرزدەبێتەوەو دەگاتە (59،5 ، 15،5) توشبوو بەدوای یەکدا بۆ هەردوو قەزاکە وە ئەم ژمارەیە بۆ قەزای پێنجوێن بەرزترین ئاستە پاشانیش چەماوەکە لەهەردوو مانگی شوبات و ئازاردا دابەزینێکی هێواش بەخۆیەوە دەبینێت پاشان دەست دەکاتەوە بە بەرزبوونەوە لە مانگی نیسان بەهۆی کاریگەری تۆزی دەنکە هەڵاڵە کە پێشتر باسمان کرد پاشان لە مانگەکانی (مایس و حوزەیران و تەموز) بە بەردەوامی بە هێواشی دادەبەزێت تا دەگاتە نزمترین ئاستی خۆی لە مانگی تەموزدا کە (21.25 ، 6) توشبووە بۆ هەردوو قەزاکە بەدوای یەکدا، پاشان بۆ جارێکی دیکەو زۆر بەهێواشی لەگەڵ دابەزینی پلەی گەرمیدا چەماوەی توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ دەست دەکاتەوە بە بەرزبوونەوە تا دەگاتە مانگی کانوونی یەکەم کە دەگاتە (57.75 ، 16.75) توشبوو بەدوای یەکدا بۆ هەردوو قەزاکە کە ئەم ژمارەیەش بەرزترین ئاستە بۆ قەزای چوارتا.

شێوەی 2 ڕێژەی سەدی بۆ چەماوەی توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ لە کۆی دانیشتووانی ناوچە جیاوازەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە

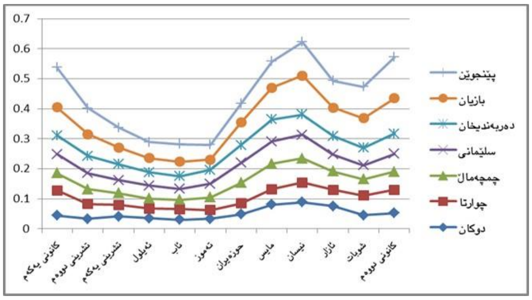

سەرچاوە: کاری توێژەرپشت بەست بە خشتەی ژمارە 3

ئەگەر بەراودێک بکەین لە نێوان ژمارەی دانیشتووانی هەر ناوچەیەک لە ناوچە جیاوازەکانی لێکۆڵینەوەکە و تێکرای ژمارەی توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ گونجاندنێک دەبینرێت بۆ ژمارەی توشبووان لە کاتی بەکارهێنانی شێوازی ڕێژەی بڵاوبونەوە وەک لە خشتەی (3) و نەخشەی (3)دیارە بەرزترین ڕێژەی تۆمارکراو

دەکەوێتە قەزای پێنجوێنەوە کە دەگاتە (103،561) توشبوو بۆ هەر (10) هەزار کەس لە دانیشتووان ئەمەش بەهۆی زۆر دابەزینی پلەی گەرمی لە وەرزی زستانی ئەم ناوچەیەدا کە ئەمەش کاریگەر دەبێت لەسەر سەرهەڵدانی نەخۆشیەکانی دیکەی کۆئەندامی هەناسەدان و پاشانیش ڕەبۆ وە یان دووبارەبونەوەی نۆبەکانی ڕەبۆ .

ڕێژەی بڵاوبونەوەی نەخۆشیەکە لە ناحیەی بازیان بە پلەی دووەم دێت کە دەگاتە (97،591) توشبوو بۆ هەر (10) هەزارکەس لە دانیشتووان ئەمەش بەهۆی ئەوەی ئەم ناحیەیە ژمارەیەک لە کارگە پیشەسازییەکان بە تایبەت کارگەی چیمەنتۆ لە خۆ دەگرێت ، خشتەی (4). پاشماوەی ئەم کارگانەش وەک زانراوە گازە ژەهراویەکان کە پێشتریش باسکراون ئەمانەش کاریگەری نێگەتیڤیان دەبێت لەسەر کۆئەندامی هەناسەو دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی نەخۆشی سنگ و پاشانیش ڕەبۆ یان دوبارەبونەوەی نۆبەکانی ڕەبۆ.

خشتەی 4 بڕی دەرچوونی گازی CO2 لەکارگە چیمەنتۆکانی ناحیەی بازیان

ناوی کۆمثانیا	توانای بەرهەم تەن/لە رۆژێکدا	بڕی دەرضوونی CO2 تەن/لە رۆژێکدا*
Lafarge	7000	3549
Delta	5555	2816.385
Faruk holding	5300	2687.1
Mass global	16500	8365.5

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە: سۆران حەمەرەمین رحمد ، کاروان حەمەرەمین رحمد ، دەرهەم هێنانی چیمەنتۆ لە پارێزگای سلێمانی و کاریگەری لەسەر پیسبوونی ژینگە، توێژینەوەی بڵاوکراوە، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەرین، ل90

بۆ بەرهەم هێنانی یەک تەن چیمەنتۆ بە هەموو قۆناغەکانیەوە بە گوێرەی IPCC بڕی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆنی دەرچوو نزیکەی (0.507) تەن دەبێت

ڕێژەی بڵاوبونەوەی نەخۆشییەکە لە قەزاکانی (دەربەندیخان ، سلێمانی ، چەمچەماڵ) دەگاتە (66.36 ، 66.559 ، 69.194) لەمەشەوە بۆمان دەردەکەوێت کە ڕێژەی بڵاوبونەوەکەی لە سلێمانی لە پلەی چوارەمدایە بە بەراورد بە بەشەکانی دیکەی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە ڕێژەیەکی کەمە سەرەڕای بوونی کۆمەڵگای گەورەی نیشتەجێبوون کە سەرچاوەی پیسکردنی ژینگەن لە ئەنجامی هۆکارەکانی گواستنەوە و سوتاندنی خۆڵ و خاشاک و بڵاوبونەوەی دامەزراوە و کارگە پیشەسازییەکان کە پاشماوەی زۆری لێدەکەوێتەوەو دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی ژمارەی توشبووان بە نەخۆشی ڕەبۆ بەڵام بەهۆی بوونی سەنتەرەکانی چاودێری تەندروستی سەرەتای و نەخۆشخانەکان و بوونی ژمارەیەکی زۆر لە کلینیکە پزیشکیە ڕاوێژکاری و میللی و تایبەتەکان ،ئەمە جگە لە بوونی دکتۆری پسپۆر کە هەموو

ئەمانەش کاریگەری گەورەیان هەیە لەسەر کەمبوونەوەی ڕێژەی بڵاوبونەوەی نەخۆشییەکەو کەمتر دوبارەبونەوەی نۆبەکانی و چارەسەرکردنی ئەمە سەرەڕای ئەوەی یەکەی تەندروستیەکان بەشێوەیەکی هەرەمەکی و نارێک دابەشبوون.وە لە خشتەی (3) نەخشەی (3)دا دەردەکەوێت هەریەک لە قەزاکانی (دەربەندیخان ، چەمچەماڵ) ڕێژەکەیان لە پلەی سێهەم و پێنجەم دایە ئەمەش بەهۆی ئەوەی بەشێکی ئەم ناوچانە ڕوبەڕووی دیاردەی بە بیابانبوون و هەڵوەشانی خاک بونەتەوە کە هۆکارە بۆ زیادبوونی ژمارەی ڕۆژە خۆڵاویەکان بەهۆی بەرزبونەوەی تۆز و خۆڵ لە ڕێگەی تەوژمە سەرکەوتوەکانەوە بە تایبەت لە وەرزی بەهاردا. وە هەریەک لە قەزاکانی چوارتا و دوکان کەمترین ڕێژەی بڵاوبونەوە لەخۆ دەگرن کە دەگاتە (61.045، 61.74) بەدوای یەکدا لە هەردوو قەزاکەدا.

سەبارەت بە تێکرای ژمارەی توشبووان لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکە بە گشتی لە خشتەی (1)و شێوەی (4) دا دەبینین مانگی نیسان بەرزترین ژمارە لەخۆدەگرێت کە دەگاتە (901.714) توشبوو .وە لە شێوەی (5) دەردەکەوێت وەرزی بەهار بەرزترین ڕێژەو ژمارەی توشبووان لەخۆ دەگرێت کە دەگاتە (2480.285) توشبوو ،(32.46)% توشبووانی ساڵانە لە دوای ئەمیش وەرزی زستان دێت کە ژمارەی توشبووانی دەگاتە (1998) توشبوو بە ڕێژەی (26.15)% توشبووانی ساڵانە.

شێوەی(3) چەماوەی توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکە

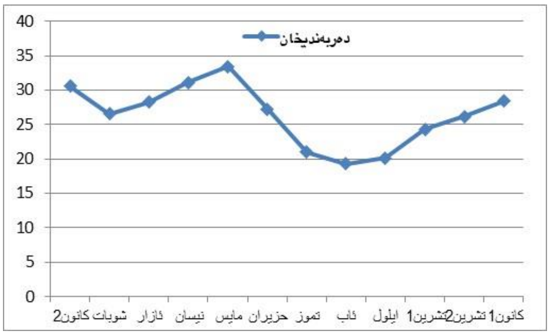

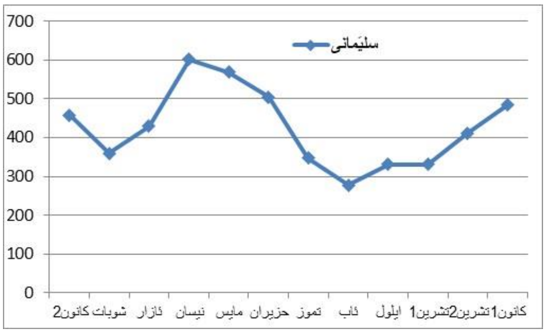

تەواوکەری شێوەی (3)

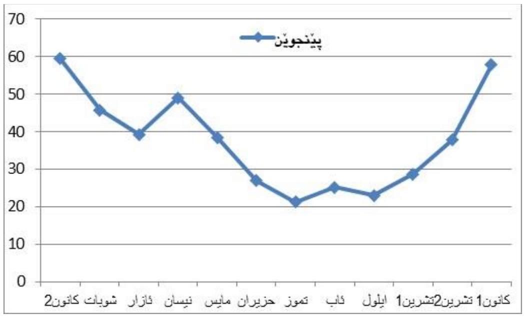

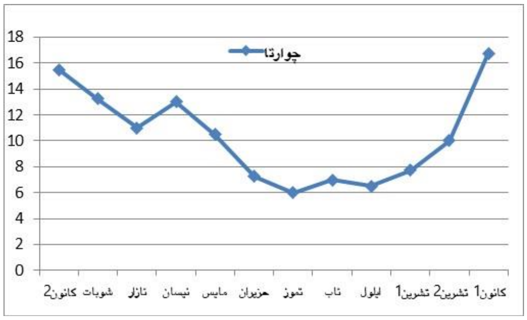

نەخشەی 3دابەشبوونی جوگرافی نەخۆشی ڕەبۆ لە ناوچەی لێکۆلینەوەکە

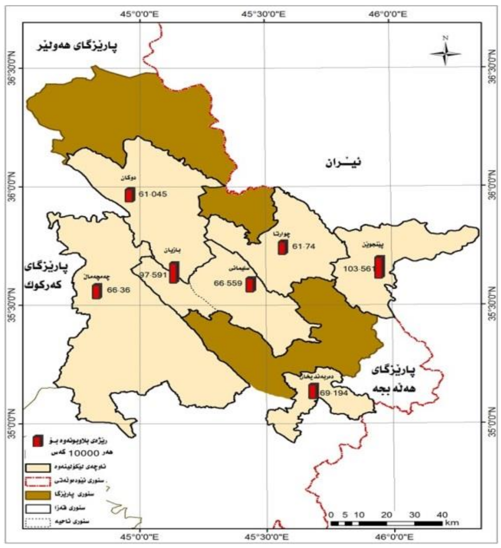

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی ژمارە 3

سەبارەت بە تێکڕای ژمارەی توشبووان لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکە بە گشتی لە خشتەی (1)و شێوەی (4) دا دەبینین مانگی نیسان بەرزترین ژمارە لەخۆدەگرێت کە دەگاتە (901.714) توشبوو .وە لە شێوەی (5) دەردەکەوێت وەرزی بەهار بەرزترین ڕێژەو ژمارەی توشبووان لەخۆ دەگرێت کە دەگاتە (2480.285) توشبوو ,(32.46)% توشبوانی ساڵانە لە دوای ئەمیش وەرزی زستان دێت کە ژمارەی توشبووانی دەگاتە (1998) توشبوو بە ڕێژەی (26.15)% توشبووانی ساڵانە.

شێوەی 4 تێکڕای مانگانەی توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ لە ناوچەی لێکۆلینەوەکەدا.

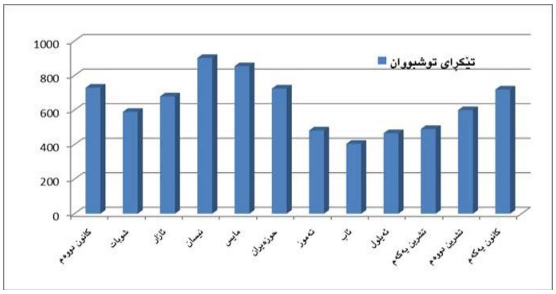

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی ژمارە 1

شێوەی 5 ڕێژەی سەدی توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ بەپێی وەرزەکان ل لە ناوچەی لێکۆلینەوەکەدا

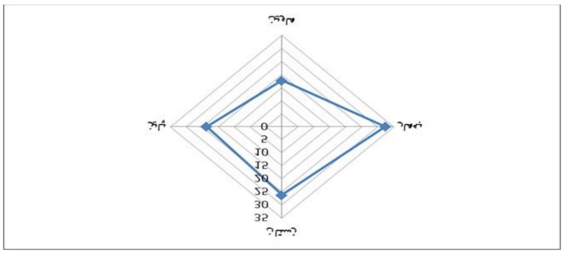

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی ژمارە 1

دەرئەنجام:

1- جیاوازی لە بەشەکانی ناوچەی لێکۆلینەوەکە (بەرزی وێستگە ئاووهەوایییەکان) بەشێوەیەکی دیار و بەرچاو کاردانەوەی هەبووە لەسەر بوونی جیاوازی لە ڕەگەزەکانی ئاووهەوا لە نێوان بەشە جیاوازەکانی ناوچەی لێکۆلینەوەکە، پاشکۆی2) ،5،4،3، 1)

2- بەشێوەیەکی گشتی مانگی نیسان زۆرترین ژمارەی توشبووان لەخۆ دەگرێت کە دەگاتە (901.714) توشبوو وە ڕێژەی 11.8% سەرجەمی توشبووانی ساڵانە ئەمەش بەهۆی زۆر ژمارەی ڕۆژە خۆلاوییەکان و کاریگەری زۆربوونی تۆزی دەنکە

هەلالەو بۆنی گژوگیاو ئەو بۆنانەی ورووژاندن دروست دەکەن لە لینجە پەردەی ناوپۆشی ڕێڕەوەکانی هەناسە.

3- ئەنجامەکان جیاوازی وەرزیان دەرخستووە لە تێکرای ژمارەی توشبووان بە نەخۆشی ڕبۆ لە سەرتاسەری ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا بە جۆرێک وەرزی بەهار بە پلەی یەکەم دێت(32،46%)ی سەرجەمی توشبووانی ساڵانە دەکەوێتە ئەم وەرزەوە لە دوای ئەمیش وەرزی زستان دێت کە (26،15%)ی سەرجەمی توشبووانی ساڵانە پێکدەهێنێت.

4- ئەنجامەکان جیاوازی شوێنیان دەرخستووە لە نێوان بەشە جیاوازەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا کە دەبینین لە ناوچەکانی (سلێمانی، دوکان، بازیان) بەرزترین ڕێژەی توشبووان دەکەوێتە مانگی نیسانەوە کە دەگاتە (11،78 ، 14،612 ، 13،219)، وە هەروەها لە (چەمچەماڵ، دەربەندیخان) بەزترین ڕێژەی توشبووان دەکەوێتە مانگی مایسەوە کە دەگاتە (10،56 ، 12،779)، بەڵام لە ویستگە بەرزەکان وەک پێنجوێن بەرزترین ڕێژە دەکەوێتە مانگی کانوونی دووەم کە دەگاتە (13،142%) وە لە قەزای چوارتاش بەرزترین ڕێژە بریتیە لە (12،45%) کە دەکەوێتە مانگی کانوونی یەکەمەوە ئەمەش مانای وایە لە پێنجوێن و چوارتا کاریگەری دابەزینی پلەی گەرمی لە کاریگەری توزوو خۆڵاو تۆزی دەنکە هەلاڵەو بۆنی گژو گیا زیاترە.

5- ڕێژەی بلاوبوونەوەی نەخۆشیەکە لە قەزای پێنجوێن بە پلەی یەکەم دێت کە دەگاتە (103،561) توشبوو بۆ (10000)کەس لە دانیشتوان لە پاش ئەمیش ناحیەی بازیان دێت کە دە دەگاتە (97،591) توشبوو بۆ (10000)کەس لە دانیشتوان پاشانیش ڕێژەی بلاوبوونەوەی نەخۆشییەکە لە قەزاکانی (دەربەندیخان ، سلێمانی، چەمچەماڵ) لە پلەی سێهەم و چوارەم و پێنجەمدایە.

ڕاسپاردە :

1- دامەزراندنی وێستگەی ئاووهەوای لە سەرجەم بەشەکانی پارێزگای سلێمانی بۆ لێکۆلینەوەی تایبەت بە ئاووهەوا و پێشبینیکردن و کاریگەری لەسەر تەندروستی و حەسانەوەی مرۆڤ تاوەکو لەکاتی ڕووبەڕووبونەوە بە بارودۆخە نەخوازراوەکان ڕێگەی پێویست بگیرێتە بەر .

2- گرنگیدان بە تۆمارکردنی داتای تایبەت بە ڕەگەزەکانی ئاووهەوا لە وێستگە کەشناسیەکان وە تۆمارکردنی ژمارەی حالەتی توشبووان بە نەخۆشیە جیاوازەکان لە دامەزراوە تەندروستیەکان چونکە مەودای ووردی توێژینەوەکە پشت دەبەستێت بە مەودای ووردی داتا تۆمارکراوەکان.

3- دانانی سیستمی ئاماری تایبەت بە حالەتەکانی توشبووان بە نەخۆشییە جیاوازەکان ،وە دامەزراوە تەندروستیەکان زانیاری لە نەخۆشەکە وەربگرن سەبارەت بە شوێنی نیشتەجێبوون و تەمەن و پیشە و جگەرەکێشان و ئاستی خوێندەواری یان هەر زانیارییەکی تر کەلە ڕێگەیەوە هۆکارە ڕاستەقینەکانی توشبوون بە نەخۆشیەکە بدۆزرێتەوە

4- دابەشکردنی دامەزراوە تەندروستیەکان بە شێوەیەکی گونجاو لەنێوان بەشەکانی پارێزگای سلێمانی بەجۆرێک ڕەچاوی جیاوازی لە چڕی دانیشتوان و بارودۆخی سروشتی بە تایبەت ئاووهەوا بکەن کە پەیوەندیان بە جۆر و ژمارەی نەخۆشییەکانەوە هەیە.

5- گرنگیدان بە ڕۆشنبیرکردن و بلاوکردنەوەی ڕێنمای تەندروستی بۆ دەرخستنی ڕۆڵی بارودۆخی سروشتی بە تایبەت ئاووهەوا و ژینگە لە بلاوبونەوەی نەخۆشیدا.

پاشکۆی 1

وێستگە ئاووهەواییەکانی ناوچەی لێکۆلینەوەکە

وێستگە	پێنجوێن	چوارتا	سلێمانی	بازیان	چەمچەماڵ	دوکان	دەربەندیخان
بەرزی (م)	1284	1128	884,8	829	708	690	513
بازنەی پانی	35°37′20″	35°43′21″	35°33′36″	35°36′45″	35°33′28″	35°57′05″	35°06′45″
هێڵی درێژی	45°56′14″	45°33′27″	45°27′04″	45°08′02″	45°50′19″	45°08′20″	45°41′53″
ساڵی داتاکان	-2002 2015	-2002 2015	-2002 2015	-2002 2015	-2002 2015	-2002 2015	-2002 2015

سەرچاوە: - حکومەتی هەرێمی کوردستان ، وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن ،بەڕێوەبەرایەتی کەشناسیی سلێمانی ،زانیاری بڵاونەکراوە

پاشکۆی 2

تێکراکانی مانگانە ووەرزانە و ساڵانەی پلەی گەرمی (س)□ و خێرای با (م/چرکە) لە وێستگەکانی ناوچەی لێکۆلینەوەکە (س)□

	وێستگە	کانونی2	شوبات	ئازار	تێکرا	نیسان	ئایار	حوزەیران	تێکرا	تەموز	ئاب	ئەیلول	تێکرا	تشرینی1	تشرینی2	کانونی1	تێکرا	تێکرای ساڵانە
		وەرزی زستان				وەرزی بەهار				وەرزی هاوین				وەرزی پایز				
تێکرای پلەی گەرمی	پێنجوێن	0.52	2.86	7.02	3.47	12.8	17.4	24.2	18.2	27.4	27	22	24.5	15.5	7.32	2.87	8.55	13.91
	چوارتا	3.93	5.62	9.67	5.78	15.3	20.4	27.4	21.1	31.3	31	26.3	29.5	19.2	10.9	5.76	11.95	17.08
	سلێمانی	8.56	8.14	13	9.88	17.7	23.6	29.9	23.7	33.2	33.3	28.8	31.8	22.4	13.9	8.86	15.05	20.11
	بازیان	5.58	6.49	11.1	7.72	15.4	21.5	27.8	21.6	31.8	31.1	26.2	29.7	19.3	11.4	6.98	12.55	17.88
	چەمچەماڵ	7.81	9.29	13.3	10.15	18.7	24.7	30.5	24.6	33.7	33.2	28.7	31.9	22.2	14.2	9.31	15.25	20.47
	دوکان	7.77	9.13	13	9.96	18.4	25.1	32.1	25.2	35.5	35.4	31.2	34	23.6	15	9.63	16.05	21.65
	دەربەندیخان	8.38	10.1	14.1	10.83	19.4	25.8	32.9	26	35.9	35.8	31.5	34.4	23.4	16.2	10.1	16.59	21.96
تێکرای خێرای با	پێنجوێن	2.1	3.4	3.5	3	4	3.8	3.9	3.9	4.1	3.9	3.4	3.8	3.2	3	3	3.07	3.44
	چوارتا	2.1	2.5	3.1	2.56	3.1	3.3	3.5	3.3	3.6	3.1	2.8	3.16	2.7	2.4	3	2.7	2.93
	سلێمانی	2.28	2.59	2.63	2.5	2.81	2.67	2.93	2.8	2.6	2.41	2.64	2.54	2.28	2.27	2.3	2.28	2.53
	بازیان	1.1	1.3	1.5	1.3	1.5	1.3	1.5	1.43	1.7	1.4	1.4	1.5	1.2	1.7	1.1	1.33	1.39
	چەمچەماڵ	1.43	1.75	1.78	1.65	1.75	1.83	1.91	1.83	1.95	1.93	1.75	1.88	1.7	1.73	1.68	1.7	1.76
	دوکان	2.37	2.8	3.21	2.79	2.69	2.93	3.39	3	3.44	2.9	2.51	2.95	2.7	2.54	2.6	2.61	2.84
	دەربەندیخان	2.14	2.63	2.43	2.4	2.51	2.6	2.64	2.58	2.77	2.34	2.57	2.56	2.2	2.27	2.4	2.29	2.46

سەرچاوە: کاری توێژەر بە پشت بەستین بە: 1- وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن، بەڕێوبەرایەتی کەشناسیی سلێمانی، .زانیاری بڵاونەکراوە

2- وەزارەتی کشتوکال ئاودێری بەشی ڕێنمایی کشتوکاڵی، زانیاری کەشناسیی بڵاونەکراوە.

پاشکۆی 3

تێکراکانی مانگانە و وەرزانە و ساڵانەی بەرزترین و نزمترین پلەی گەرمی لە وێستگەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە (س)□

	وێستگە	وەرزی زستان			تێکڕا	وەرزی بەهار			تێکڕا	وەرزی هاوین			تێکڕا	وەرزی پایز		
		کانون□	شوبات	ئازار		نیسان	مایس	حوزەیران		تەموز	ئاب	ئەیلول		تشرینتر	تشرین□	کانونتر
تێکڕای بەرزترین پلەی گەرمی	پێنجوین	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	چوارتا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	سلێمانی	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	بازیان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	چەمچەماڵ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	دوکان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	دەربەندیخان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕای نزمترین پلەی گەرمی	پێنجوین	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	چوارتا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	سلێمانی	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	بازیان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	چەمچەماڵ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	دوکان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	دەربەندیخان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

سەرچاوە: کاری توێژەر بە پشت بەستین بە: 1- وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن، بەڕێوبەرایەتی کەشناسی سلێمانی، زانیاری بڵاونەکراوە .

2- وەزارەتی کشتوکاڵ ئاودێری بەشی ڕێنمایی کشتوکاڵی، زانیاری کەشناسیی بڵاونەکراوە.

پاشکۆی 4

تێکرای مانگانە و وەرزانە و ساڵانەی شێی ڕێژەی و باران (ملم) لە وێستگەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە

	وێستگە	وەرزی زستان			سەرجەم	وەرزی بەهار			سەرجەم	وەرزی هاوین			سەرجەم	وەرزی پایز			سەرجەم	سەرجەمی ساڵانە
		کانون□	شوبات	ئازار		نیسان	مایس	حوزەیران		تەموز	ئاب	ئەیلول		تشرینتر	تشرین□	کانونتر		
تێکڕای ڕێژەی شێ	پێنجوێن	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	چوارتا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	سلێمانی	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	بازیان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	چەمچەماڵ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	دوکان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	دەربەندیخان	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕای بڕی باران	پێنجوێن	214.537	141.9	157.5	513.94	118.7	46.52	0.57	165.78	0.4	1.36	1.37	3.13	73.03	138	165.7	376.8	1059.7
	چوارتا	122.173	92.51	95.17	309.86	84.78	44.71	1.08	130.57	0.14	1.26	5.4	6.8	47.97	92.6	108.1	248.67	695.9
	سلێمانی	123.143	108.9	93.24	325.3	81.84	37.14	0.58	119.55	0	0.01	1.92	1.93	41.31	88.6	96.7	226.61	673.41
	بازیان	122.166	76	114.1	312.31	37.98	22.67	1.02	61.67	0	1.59	3.67	5.26	41.61	86.42	93.1	221.13	600.38
	چەمچەماڵ	103.7	58.44	85.56	247.7	33.84	18.27	0.5	52.61	0	0	1.09	1.086	26.07	70.57	84.83	181.47	482.87
	دوکان	99.7714	85.59	97.53	282.89	52.4	21.77	0.4	74.57	0.56	0.09	3.4	4.04	31.1	90.59	81.13	202.82	564.32
	دەربەندیخان	117.649	83.49	77.85	278.99	37.51	44.71	0.44	82.66	0.05	0	0.4	0.454	39.11	99.41	82.15	220.67	582.78

سەرچاوە: کاری توێژەر بە پشت بەستین بە :

1- وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن، بەڕێوبەرایەتی کەشناسی سلێمانی، زانیاری بڵاونەکراوە .

2- وەزارەتی کشتوکاڵ ئاودێری بەشی ڕێنمایی کشتوکاڵی، زانیاری کەشناسیی بڵاونەکراوە.

پاشکۆی 5

بەراوردکردنی ژمارەی دوبارەبونەوەی جۆر و کۆدەکانی خۆڵبارین لە وێستگەی سلێمانی لە (1994-2004)و(2005-2015)*

	جۆر	زستان			سەرجەم زستان	بەهار			سەرجەم بەهار	هاوین			سەرجەم هاوین	پایز			سەرجەم پایز	سەرجەم ساڵانە
		کانونی دووەم	شوبات	ئازار		نیسان	مایس	حوزیران		تەموز	ئاب	ئەیلول		تشرینی یەکەم	تشرینی دووەم	کانونی یەکەم		
[illegible]	لێڵی	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	تۆزی هەڵواسراو	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	تۆزی بەرزبۆوە	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	سەرجەم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	لێڵی	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	تۆزی هەڵواسراو	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	تۆزی بەرزبۆوە	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	سەرجەم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

سەرچاوە: کاری توێژەر بە پشت بەستین بە :

1-وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن، بەڕێوبەرایەتی کەشناسی سلێمانی، زانیاری بڵاونەکراوە .

*داتاکانی خۆڵبارین لە وێستگەکانی تری ناوچەی لێکۆڵینەوە تۆمار نەکراوە جگە لە وێ

پاشکۆی 6

ژمارەی توشبووانی نەخۆشی ڕەبۆ لە ماوەی ساڵانی (2009-2015) لە ناوچەی لێکۆڵینەوەکەدا

1. سلێمانی

ساڵ	کانون□	شوبات	ئازار	نیسان	مایس	حوزەیران	تەموز	ئاب	ئەیلول	تشرینتر	تشرین□	کانونتر	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

2. چەمچەماڵ

ساڵ	کانون□	شوبات	ئازار	نیسان	مایس	حوزەیران	تەموز	ئاب	ئەیلول	تشرینتر	تشرین□	کانونتر	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

3. دوکان

ساڵ	کانون□	شوبات	ئازار	نیسان	مایس	حوزەیران	تەموز	ئاب	ئەیلول	تشرینتر	تشرین□	کانونتر	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

4. دەربەندیخان

ساڵ	کانون□	شوبات	ئازار	نیسان	مایس	حوزەیران	تەموز	ئاب	ئەیلول	تشرینتر	تشرین□	کانونتر	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

5. پێنجوێن

ساڵ	کانون□	شوبات	ئازار	نیسان	مایس	حوزەیران	تەموز	ئاب	ئەیلول	تشرینتر	تشرین□	کانونتر	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

6. بازیان

ساڵ	کانون□	شوبات	ئازار	نیسان	مایس	حوزەیران	تەموز	ئاب	ئەیلول	تشرینتر	تشرین□	کانونتر	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

7. چوارتا

ساڵ	کانون□	شوبات	ئازار	نیسان	مایس	حوزەیران	تەموز	ئاب	ئەیلول	تشرینتر	تشرین□	کانونتر	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە: حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی تەندروستی، بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی سلێمانی ، بەرێوەبەرایەتی تەندروستی چەمچەماڵ ، بەرێوەبەرایەتی تەندروستی دەربەندیخان

پاشکۆی 7

ژمارەی دانیشتوانی ناوچەی لێکۆڵینەوەکە ماوەی ساڵانی (2009-2015)

ساڵ	سلێمانی	چەمچەماڵ	دوکان	دەربەندیخان	پێنجوێن	بازیان	چوارتا	سەرجەم
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
تێکڕا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

قەزای پێنجوێن لە ساڵی (2012)وە نەخۆشی ئەنفلۆنزای تێدا تۆمارکراوە هەربۆیە ژمارەی دانیشتوانیش لەو ساڵەوە وەرگیراوە

سەرچاوە: کاری توێژەر پشت بەست بە: حکومەتی هەرێمی کوردستان، . بەڕێوەبەرایەتی ئاماری سلێمانی ، زانیاری بڵاونەکراوە.

سەرچاوەکان :

یەکەم : سەرچاوە کوردیەکان

ا -پەرتوک

ئایرس ،جۆن ، کۆمەڵەی بزیشکانی بەریتانی رێبەری پزیشکی بۆ خێزان (تەنگەنەفەسی)، وەرگێرانی : بەرزان ئەمین محمد، خانەی چاپ و بلاوکردنەوەی چوارچرا، 2011،ل7

ب- گۆڤاری زانستی :

سۆران حمەڕەمین رحمد ، کاروان حمەڕەمین رحمد ، بەرهەم هێنانی چیمەنتۆ لە پارێزگای سلێمانی و کاریگەری لەسەر پیسبوونی ژینگە، توێژینەوەی بڵاوکراوە، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین

ج-چاپەمەنی و نوسراوە حکومیەکان

1-حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی پلان دانان، بەڕێوەبەرایەتی ئاماری پارێزگای سلێمانی، بەشی توێژینەوەی دانیشتوان، پێشبینی ژمارەی دانیشتوانی پارێزگای سلێما

2-حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی پلان دانان، دەستەی ئاماری هەرێم، بەڕێوەبەرایەتی ئاماری پارێزگای سلێمانی ... زانیاری، بەشی(GIS)

3-حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی تەندروستی، بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی سلێمانی ،بەشی ئامار ، زانیاری بڵاونەکراوە.

4-حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی تەندروستی، بەڕێوەبەرایەتی تەندروستی چەمچەماڵ ، بەشی ئامار ، زانیاری بڵاونەکراوە.

5-حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی تەندروستی، بەڕێوەبەرایەتی تەندروستی دەربەندیخان ، بەشی ئامار ، زانیاری بڵاونەکراوە.

6-حکومەتی هەرێمی کوردستان ، وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن ،بەڕێوەبەرایەتی کەشناسی سلێمانی ،زانیاری بڵاونەکراوە

7-حکومەتی هەرێمی کوردستان ،وەزارەتی کشتوکاڵ ئاودێری بەشی ڕێنمایی کشتوکاڵی، زانیاری کەشناسی بڵاونەکراوە.

دووەم : سەرچاوە عەرەبیەکان:

ا-تێزی زانستی

1-الدليمي، مهدي حمد فرحان ،1990، اثر المناخ على صحة وراحة الانسان في العراق ، رسالة ماجستير، غ.م، كلية التربية، جامعة بغداد.

2-المظفر، محسن عبدالصاحب ،1979، التحليل المكاني لأمراض مستوطنة في العراق ، اطروحة دكتوراه منشورة، كلية الاداب ، جامعة بغداد.

ب-پەرتوک

1-رويحة، امين غالب ، الربو اسبابه و علاجه ، مكتبة النهضة، بغداد، 1987، ص13-16

2-الهونى، فرج محمد ، تاريخ الطب فى الحضارة العربى الاسلامية، الدار الجماهيرية للنشر والتوزيع، مصراتة، 1986، ص 130

سێیەم : سەرچاوە ئینگلیزیەکان :

أ- پەرتوک

1-. Critch Field, Howward J. ,1966 " General climatology " ed2 .New jersy , Premntice . Inc .

2-Drugs, Derk R. Bucklc, Development of Anti-asthma ,London U.K 1984 P9

3- Glashan,N.DMc(1972), Medical Geography Techniques and Field Studies, Methuen & Co Ltd, London

4- Hameed ,Lina S,The Effect of Environmental Exposure to Tobacco Smoke on a Group Of Asthmatic Children Age 6-12 Years in Mosul City, Mosul University, 2007, P12

5-. mather , John R, 1974"climatology : Fundamantals and Application " NewYourk , Mccraw-Hill Book company.

6-. The Journal of Tropical Geography, 1959 " Environment Jin-bee ," Disease in Tropical . Press Ltd. Singapore , Malaya , Grafsman